

Septuaginta - Oktatetich
Katene ve minyatürlerle beraber.

12inci asır. Muhteviyatı aşağıda yazacağımız gibi.

Cildi: Tahta, yalnız alt kabı bâkî. Kodeks sarı bir ipek kumaşa sarılı, mahsus bir çekmecede muhafaza edilmektedir.

Parşömen: 570 yaprak (Yaprak 1, 2 ve 570 boş): 42,6 X 32cm. 352 tamam minyatür, bundan başka metin dahilinde boş bırakılmış 70 tane yer. Vaziyeti: Çok az memnun edici, ıslanma yüzünden büyükce hasarlar. Müsta'cel tamir ihtiyacı.

Daha Kubinyi (müracaat: Ouspensky s. 244) tarafından "Resimli Komnenen hikâyelerini havi Kodeks"olarak kabul edilen el yazısı eser, hem mukaddes ve Vatanperverane metni, hem de minyatürleri itibarile Topkapu Sarayı Müzesinin en kıymetli eserlerinden biri sayılır. Tarif edilecek, N. K. Kluge'nin çekmiş olduğu 195 minyatürün fotoğraflarının da ilâvesi ile "Bulletin de l'Institut archéologique russe de Constantinople" t XII; Sayfa 1907 (eser Rusca; yalnız ismi ve münderecat ve minyatür cedveli aynı zamanda Fransızca)da, Saray Kütüphanesi Octatoyk'u Ph. Ouspeusky tarafından neşredilmiştir. Bu neşriyat Saray Kütüphanesinde.

Bundan başka müracaat edilebilecek yerler: Blass, No. 8, S. 220, 223; Ouspeusky'nin S. 241 ve S. 244 de olan kısa işaretleri ve aynen Ebersolt'un No. 8, S. 58. Ouspeusky'nin tetkiklerine istinaden yazdığı (Berlin 1914) "Septuaginta teşebbüsü hakkında malûmat" adlı eserinin 2inci cildin 90inci sayfasında H.Rahlfs 413 "Siglum" unu verdiğini el yazısı eserin kısa bir

tarifini yapmıştır.

Şimdi burada Ouspensky'nin ve o zamandan beri ancak muhtasarca şahsî tetkikatımneticesi olarak şu malûmatı veriyorum:

Büyük Hükûmdar Kyr Alexis Konmenos'un oğlu Porphyrogennetos Kyr Isaakios tarafından yazılmış olan Kodeks Aristeas mektubunun kısa bir bendi ile başlar. Bu bende "Bizans-Unzial-süs- yazısı" tarzındaki ilk altı satırında "Tevrat'a başlangıç" ismi veriliyor ve bu başlangıç dolambaçlı ve gayrı sarîh olduğundan Isaakios daha kısa ve daha sarîh bir şekil vermiştir, deniyor. Eserin ^{aslında} ~~altında~~ daha okunaklı olması lâzım gelen bu satırları (bilhassa, şimdi anlaşılmasız bir halde olan muharririn ismi) Isaakios'un tebdil ettiği başlangıç ile beraber Ouspensky levha I de kopya, ve eserinin birinci sahifesinde de istinsah etmiştir.

Tebdil edilen Aristeas mektubunun metni şimdiki halde Kodeks'in ilk 7 yaprağını işgal ediyor. Ve bu metni Ouspensky eserinde sahife 1-14 de kadar Yunanca neşir ve Rusça'ya tercüme etmiştir; okuyabildiği yerler her halde daha kısmen itmam edilebilir.

Yaprak 8 den (levha II üzerine kopya edilmiştir.) 22 ye kadar ise, Aristeas mektubunun minyatürlü asıl metni başlar (levha VII ve VIII ile ve aynı zamanda Vatikan'ın resimli -elyazısı- eseri ile mukayese ediniz); Ouspensky sahife 34 ve bunu takip eden sahifelerde Seragliensis'in "Aristeas mektubunun karakteristik okunuş tarzlarını" gösterir bir cedvelini veriyor. Bu cedveli yaprak 23 den esas Kodeks'in sonuna kadar şu kitapların Septuaginta metinleri takip eder:

Genesis, Exodus, ^{Leviticus} Leviticus, Numeri Deuteronomium, Yosua, Richter ve bir çok "Hexaplarik" notları (Ouspensky eserinde S. 190-226 a kadar bunlardan mufassalan

bahsetmiştir), Ata - Katane'si (Ouspeusky S. 58 - 89a kadar Ata - sözlerinin bir cetvelini yazmıştır.) ve 352 adet minyatürleri ile (bu minyatürlere Aristeas mektubuna ait resimler de dahildir). Ruth kitapları. Bu minyatürlerin ekserisini Vatopedi ve İzmir resimli el yazılarının bir çok kısımlarının da numune olarak ilâvesi ile Ouspeusky neşretmiştir.

Kodeksin ilk 7 yaprağını işgal eden Aristeas mektubunu vasatî Yunan devrinde tebdil eden kim olabilir? sualine Ouspeusky'nin verdiği cevapta (S. 18 - 32) büyük ihtimal vardır. Her halde mevzu bahis olabilecek yalnız İmparator İinci Alexios Komnenos'un (1081-1118) oğlu Isaakios'dur. Takriben 1092 de doğmuştur, (1152 de tahminen 60 yaşında idi, Ouspeusky S. 21) ve İmparatorun yedi evlâdından beşinci idi. Porphyro salomonunda doğan Prens olduğundan kendine "Porphyrogenetos" lâkâbı ve kardeşi İİinci Yohannes'in (1118-1143) yerine veliaht olarak geçtiğinden de "Sebastokrator" ünvanı verilmiştir. Bilâhare İİinci Yohannes'in teveccühünü kaybederek Pontos'ta Heraklea'ya neffedilmişse de 1143 senesinde İinci Manuel (1143-1180) tarafından kurtarılmıştır. 1152 de şimali Makedonya'da, Maritza nehri kıyısında kendisinin tesis ettiği Kosmosoteira manastırının bu güne kadar muhafaza olmuş "Typikon"unu yazmıştır. Bu manastırın tarihini takip eden Ouspeusky 1906 da mahallinde yaptığı tetkikata istinaden, Ferecik camiinde Isaakios'un manastır kilisesini tekrar bulduğunu zannediyor; plânı İstanbul'daki Kariye Camiinin "eski Chore manastırı" plânına şaşılacak derecede benziyormuş. Fekat Bu cihet tabiî olarak Theodor Schmidt'in şübhesine maruz kalmıştır. (Biz.Z.17,1908; S. 641-643).

Bu güne kadar muharrirliği Kral I.İsaak Komnenos'a atfedilen "Homer üzerine yazılar" ın da (Krumbacher G. B. L ² 525) hakikî muharriri aynı Isaakios olduğunu iddea eden Ouspeusky her halde ispatında muvaffak olmuştur. Halbuki diğer bir tezi olan: Bahsettiğimiz "Seragliensis 8" Isaakios'un kendi elyazısıdır,

iddeası beni henüz ikna edememiştir. Bu iddeasını tebdil olunmuş Aristeas mektubunun sonundaki (Yaprak 7) bir malûmata istinat ettiriyor. Burada yapılan kısaltma ve kolaylaştırma ameliyesinin esbabı gösterilecek deniyor ki, asıl metinde dolambaçlı ve gayri sarih bir surette anlatılan ve bir çok yaprak tutan yazı hâlâsa edilerek 7 yaprağa sığdırılmıştır.

Şimdiki halde, kısaltılmış Aristeas mektubunun metni hakikaten 7 yaprak tutuyorsa da, bu kalınlık, Isaakios'un 7 yapraklık eserinin bir meçhûl yazıcı tarafından kopya edilerekte elde edilmiş olabilir.

Ouspensky'nin bir başka iddeası olan: Isaakios'un başlangıcı, el yazısı eserin meşei Komnenen'lerin Krallık kütüphanesi olduğuna kafi bir delildir. (S.244) demesinde de su götürmez bir ispat bulamadım. Fekat bu kıymetli ve başlangıcı bir Komnenen prensi tarafından yazılmış Incil-Kodeks'ine en ehemmiyetli bir yerin ötedenberi tahsis edildiği büyük ihtimal dahilindedir.

Cenubî Makedonya Manastırının kendi yazdığı Typikon'unda Isaakios Manastıra bir kaç kitap terkettiğinden ve bu kitapların Manastır müfredat defterine geçtiğinden bahsediyor. (Ouspensky S. 30) bunlardan başka Manastıra büyük zahmetle kendisinin terkip ettiği ve kahramanane, jambik ve siyasi mîsralar ve bir çok mektup ve (Ἐκφράσεις)leri ihtiva eden bir kitap (Ἐτέρου βιβλίου) daha terketmiş. İradesi mucibince bu kitap kitlenmeyip, kitaplar ve hikâyelerle (ἱστορίαις) meşgul olan her çalışkan adama talep vukuunda muharririn hatırasına hürmeten sık sık verilecek ve bunlarda Manastırın meşru eşyalarından sayılacaktır. (ἀνεκπιότητους δὲ καὶ ταύτας τῆς μουῆς εἶναι βουλόμεθα).

Bu cümleleri doğru anlayorsam, Isaakios Manastırına başka muharrirlerin kitaplarından maada, bir de muhtelif cinste kendi yazılarının bir koleksiyonunu terketmiş. Fekat Ouspensky'nin (ἱστορίαις) kelimesi teknik manasının "Tarihî Levhalar" olduğunu Vatopedi

Oktatench'unda ispat etmesi üzerine Typikon'daki sözlerden de Saray - Oktateuch'una bir kinaye hissetmesi (S.30), bu kolleksiyonun bizim Oktateuch'un aynı olduğunu ispata kâfi değildir. Typikon'da tarif edilen kolleksiyon bizim Kodeks'e benzemiyor. Meşru eşyalar-
dan bahsederken "bunlar da (kitaplar)" işaretini ben şu iki gruba şamil görüyorum: Ayrıca müfredat defterine kaydedilmiş olanlar ile (βιβλοτίγες) kendi yazıları olanlar (ἑτέρα βιβλοῦ). "Bunlar dahî" ibaresi cemi olarak kabul edilerek Isaakios'un "öbür kitabında" toplanmış eserlerine de teşmil edilebilir.

Typikon'da "Hikâyeler"e ima edildiğinden (βιβλοτίγες))ların arasında bir resimli İncil bulunmuş olabilir ve başındaki Isaakios metni ile bizim kodeks-ki Manastırın müessisi ile yakın münasebeti olduğu anlaşılıyor. İlk önce Manastırın kendi malı olmuş ve ancak Manastırın harap düşmesinden sonra (İhtimal 14üncü asırda, Ouspensky S. 23) Kostantinopl'de Kraliyet Kütüphanesine gelmiş olabilir; Fekat bu zannı teyit edecek deliller bu güne kadar bulunamamıştır.

Seragliensis 8in Septuaginta metni'nin şekli dikkatli bir tetkike lâyıktır. Zira mahallinin kat'iyetle tayin ve tahdit edilebilmesi mahsus meziyetlerindendir. Herhalde Konstantinopol'lu diye tesmiye edilebilir. O zamandan beri ancak eserin bir kaç parçasını kendi fotoğraflarımın ve Ouspensky'nin kopya ettiği sayfalar yardımı ile tetkik edebildim. Bu tetkikatımdan sonra Seragliensis'in Alexandrinus A Kodeksi ve muhafaza edildiği nispette, Ambrosianus F Kodeksi ile büyük karabeti olduğunu anladım. Fekat böyle olmakla beraber, bizim Seragliensis'in sırf kendine mahsus okuma tarzları da vardır. Meselâ: Exod I, II 1. Περὶ θωρ; Jud. 13, 5 οτι Νεζηραίου Θεου . . . . v. 2

1- <Funde und Forschungen im
Serei> S. 51: ynanca.

Şimdi artık hiç şübhe etmiyorum ki, bizim Oktate~~ch~~-Katane'si Kudüs'lü Dominico'nun bahsettiği ve Saray Kütüphanesinde "Büyük Kostantin" Kodeks'lerinin arasında bulunan lüks el yazısı İncillerden biridir. El yazısının büyük kıt'ası, mukaddes münderecatı ve dahilî tezyinatı bunu tasdik ediyor ve yazılı ilk yaprakta kolay okunabilecek bir "Unzial" -süs- yazısı ile Bizans Hükûmdarlarının birinden bahsolunuşu, şübhesiz Sarayın uşak ve kilise muhafızları an'anesinin tesiri altında olan Dominico'ya, Kodeks'i kadim tarih Hükûmdarının ismiyle süslemeğe kâmilen kâfi gelmiştir. Şimdi mevcut olmayan üst kabı zengin ve kıymetli bir tarzda süslenmiş olduğu kat'iyetle kabul edilebilir, ve kabın bilâhare yok oluşunun ve dolayısıyla Kodeks'in mütema-diyen daha harap olmak tehlikesini arzetmesinin de sebebini bu tezyinata atfetmeliyiz.

Öyle anlaşılıyor ki, eskiden Sarayda bizim Oktate~~ch~~'un yanında hiç olmazsa bir diğ~~er~~, fekat resimsiz Katena daha varmış: Şimdi Atina Millî Kütüphanesinde Sakkelion katalogunun 43üncü numarası olarak muhafaza edilen ve hatta Romanos tarafından yazılan ve Oktate~~ch~~ ve Kral Kitaplarına ait Katane'leri havi parşömen elyazısı, 254 yaprak, 45 X 35 cm. Bu elyazısı, 1772 ve 1773 de Nikephoros "Seipzig" Katane'sinin temelini teşkil eden eserlerden biridir. Ve Rahlfs tarafından 313 alâmeti farıkası ile işaret edilmiştir. Theotokis'in 1765 senesinde İstanbul'da ikâmeti esnasında, bu eseri kendine kullanılmak üzere, hamisi bulunan ve Babiâlî'nin Başmütercimi vazifesini gören III^ü Gregorios Alexander - "^{Ellék}malien" ve daha sonra "^{Bugdan}Wallachai" Waywodası - vermiştir. Eser Gregorios'un aile kütüphanesinde bulunuyordu. Fekat bu Ghika Kodeks'inin ilk bulunduğu yer, Griambatista Toderinin İstanbul'da ikametinde Rum ^{alim} ailelerinden ve Fenerli başka zevattan öğrendiğine göre, Saray imiş; Waywoda'nın ya babası ve yahut büyük babası bilâhare eseri buradan kendi aile kütüphanelerine almışlar..

Bu malûmatları şüphe etmek için bir sebep göremiyorum. Ghika'lıların, talihleri mütehavvil olmakla beraber, Sarayda ve Sultanların yanında eski dostları ve nüfuzları vardı, ve biz, elyazısı eserin bir zamanlar hakikâten bu ailenin ^{nezâinde} ~~zîmmetinde~~ bulunduğunu tasdik edebiliriz: Abbé François Sevin eseri daha 1729 senesinde Babiâli müterciminin kayınpederinin yeğdi tasarrufunda görmüş . Bu Mütercim ise şübhesiz, 12 sene sonra (1741) idam edilen ve III. Gregorios'un babası olan, Alexander Ghika' dan başkası değildir. Fener'den alınan malûmatların sıhhatini bu tasdik edici sözler ~~muhakkak~~ takviye ediyor, ve ben şahsen Atina'daki Ghika Katene'sini eskiden Sarayda bulunan elyazılarına ve Dominico'nun bahsettiği en büyük kıt'adaki İncillere dahil etmekte hiç tereddüt etmem.

Atina'da Kodeks'in ^{kinde} daha dikkatli bir tetkik ~~katında~~ bu zannı teyit edecek daha başka ipuçları bulunmuştur. Bunlardan birisini, Kodeks'in her mukaddes kitap başlangıcını altın yazı ile belli ettiğini ve bundan başka bazı "polychrom" tezyinat daha taşıdığını katalogunda ihbar eden Georgios P. Kremos'a medyunuz. Bu ihbarat "büyük kıt'a" ve "mukaddes münderecat" gibi Dominicos'un sözlerine mükemmel surette uyuyor.

Fakat buna bir de, daha Theotokis'in (Σεραφειμ) ^{Cild I.37} şikâyet ettiği: Parşömen kâğıtların harap olması ve Kodeks'te harflerin silinmesini, Kremos'un münhasıran rutubete atfetmesi iltihak ediyor. Zaten rutubet ötedenberi diğer bazı "Saray - menbalarının" da amansız düşmanı olmuştur. Kremos'a göre bu eserde de en fazla mutazarrır, solmuş ve pisenmiş olan üstlü altlı birinci yaprak olduğundan öyle zannediyorum ki bu kodeks'in de zamanında asıl cildi çalınmış ve eser uzun müddet himayesiz kalmış olsun; bu halde Kremos'un daha gördüğü ve S. I. de tarifini yaptığı cild daha yeni (belki Ghikos'ların yaptırdıkları) olsa gerek.

Maalesef bu cild te kaybolmuştur. Kodeks'in bu gün asrî bir kabı vardır. Bu malûmatı bana veren Bees, bu tecdit'in tarihini millî kütüphane dosyalarında araştırmışsa da, bu ameliye hakkında hiç bir kayıt bulunmamıştır.

Dominico'nun bahsettiği şahane İncil Kodeks'lerine şüphesiz Sultan Abdülhamid'in 1877 de Budapeşte Üniversitesine alicenabane hediyeleri olan 35 dilden birisi dahildir. Bunları listasının 14üncü numarasında Gustav Heinrich şöyle tarif ediyor:

" Biblia Sacra utriusque foederis, Tevrat ve İncilin XIV.asırda yapılmış Lâtince tercümesi, maalesef başlangıcı ve sonu natamam, küçük formada parşömen el yazısı, 412 yaprak, 72 tanesi güzel ve kısmen altın yaldızlı minyatürkü. Bu İncil tezyinatı itibarile şahane Elyazıları sırasına dahildir; fekat bu günkü vaziyeti okadar keder vericidir ki, yarı küflenmiş ve çürümüş bir halde bulunan yaprakların daha derinden tetkiki, bu sefer, muhafaza olmuş yerler için de tehlikelidir. Eserin böyle bir tetkikini güçleştiren bir keyfiyette yeni ve eski vasiyetname kitaplarının hercümerçliği ve bazı yaprakların da okunmayacak bir halde oluşudur. Böyle olmakla beraber, daha eski ve hem zaman İncil metinleriyle mukayese, gayet müfit neticeler vereceğini vait ettiğinden, bu iş çok zor olmasına rağmen yapılmalı ve hatta mümkün olduğu kadar çabuk yapılmalıdır."

Burada nazarı dikkate alınacak ilk nokta, Heinrich'in bir kaç satır yukarda elyazısı Corvinaya dahil edilemez, demiş olmasıdır. O halde, bilâhare : Bu İncil tezyinatı itibarile şahane Corvina Elyazıları sırasına dahildir, demesindeki maksadı en güzel Corvina Elyazılarının cinsindedir, demek olsa gerek. Tarifinden anlaşılıyor ki, bu Elyazısının da asıl kabı çoktan çalınmış ve Budapeşte'ye gönderilmek üzere yeniden ciltlenmiş. Bu suretle en fazla hasarın, diğer eserlerde de olduğu gibi ilk ve son yapraklarda oluşu anlaşılıyor.

Saray - Katena'leri hakkında burda bir malûmat daha vermek isterim. Theotokis Istanbul'da Katene'ler üzerinde tetkiklerini yaparken, hamisi Gregorios Ghika'yı Sarayda Elyazısı aramaya sevkemiştir. Bu yoldaki teşviklerine sebep aceba, Ghika - Katene'si men'şenin Saray olduğuna dair bir malûmatı idi? Bu yüksek memurun Saray haznedarı olan Haremağası ile ahbablığı Sarayı ziyaret etmesine imkân vermiştir. Başka kıymetli elyazısı olmadığından, Ghika ziyaretinde sade "la serie des commentateurs de l'ancien Testament"ı alıp bir suretini çıkardıktan sonra, Elyazısını getirip tekrar Saraya bırakmıştır. Bu ancak bizim 8inci numaralı Oktateuch - Katene'si olabilir. Koskoca Kodeks'in o zaman kopya edildiği inanılır bir şey değildir. Gregorios ağılebi ihtimal Theotokis'e şurdan burdan parçalar kopya ettirmiş olsa gerek. Fekat bildiğime nazaran Theotokis böyle bir şeyden bahsetmiyor.

Septuaginta - Oktateuch
Kateme ve minyatürlerle beraber.

12inci Asır. Muhteviyatı aşağıda yazacağımız gibi.

Cildi: Tahta, yalnız alt kabı bâkî. Kodeks sarı bir ipek kumaşa sarılı, mahsus bir çekmede muhafaza edilmektedir.

Parşömen: 570 yaprak (Yaprak 1, 2 ve 570 boş): 42,6 X 32cm. 352 tamam minyatür, bundan başka metin dahilinde boş bırakılmış 70 tane yer. Vaziyeti: Çok az memnun edici, ıslanma yüzünden büyükce hasarlar. Müsta'cel tamir ihtiyacı.

Daha Kubinyi (müracaat: Ouspensky s. 244) tarafında " Resimli Komnenen hikâyelerini havi Kodeks" olarak kabul edilen el yazısı eser, hem mukaddes ve vatanperverane metni, hem de minyatürleri itibarile Topkapu Sarayı Müzesinin en kıymetli eserlerinden biri sayılır. Tarif edilerek, N. K. Kluge'nin çekmiş olduğu 195 minyatürün fotoğraflarının da ilâvesi ile "Bulletin de l'Institut archéologique russe de Constantinople" t XII; Soyfa 1907 (eser Rusca; yalnız ismi ve münderecat ve minyatür cedveli aynı zamanda Fransızca) da, Saray Kütüphanesi Octatoyk'u Ph. Ouspeusky tarafından neşredilmiştir. Bu neşriyat Saray Kütüphanesindedir.

Bundan başka müracaat edilebilecek yerler: Blass, No. 8, S. 220, 223; Ouspeusky'nin S. 241 ve S. 244 de olan kısa işaretleri ve aynen Ebersolt'un No. 8, S. 58. Ouspeusky'nin tetkiklerine istinaden yazdığı (Berlin 1914) "Septuaginta teşebbüsü hakkında malûmat" adlı eserinin 2inci cildin 90ıncı sayfasında H.Rahlf's 413 " Siglum "unu verdiğini elyazısı eserin kısa bir

tarifini yapmıştır.

Şimdi burada Ouspensky'nin ve o zamandan beri ancak muhtasarca şahsî tetkikatım neticesi olarak şu malumatı veriyorum:

Büyük Hükümdar Kyr Alexis Konmenos'un oğlu Porphyrogennetos Kyr Isaakios tarafından yazılmış olan Kodeks Aristeas mektubunun kısa bir bendi ile başlar. Bu bende "Bizans-Unzial-süs- yazısı" tarzındaki ilk altı satırında "Tevrat'a başlangıç" ismi veriliyor ve bu başlangıç dolambaçlı ve gayri sarih olduğundan Isaakios daha kısa ve daha sarih bir şekil vermiştir, deniyor. Eserin ^{aslında} ~~altında~~ daha okunaklı olması lâzım gelen bu satırları (bilhassa, şimdi anlaşılmas bir halde olan muharririn ismi) Isaakios'un tebdil ettiği başlangıç ile beraber Ouspensky levha I de kopya, ve eserinin birinci sahifesinde de istinsah etmiştir.

Tebdil edilen Aristeas mektubunun metni şimdiki halde Kodeks'in ilk 7 yaprağını işgal ediyor. Ve bu metni Ouspensky eserinde sahife 1-14 de kadar Yunanca neşir ve Rusça'ya tercüme etmiştir; okuyabildiği yerler her halde daha kısmen itmam edilebilir.

Yaprak 8 den (levha II üzerine kopya edilmiştir.) 22 ye kadar ise, Aristeas mektubunun minyatürlü asıl metni başlar (levha VII ve VIII ile ve aynı zamanda Vatikan'ın resimli -elyazısı- eseri ile mukayese ediniz); Ouspensky sahife 34 ve bunu takip eden sahifelerde Seragliensis'in "Aristeas mektubunun karakteristik okunuş tarzlarını" gösterir bir cedvelini veriyor. Bu cedveli yaprak 23 den esas Kodeks'in sonuna kadar şu kitapların Septuaginta metinleri takip eder:

Genezis, Exodus, **Leviticus**, Numeri, Deuteronomium
Yosua, Richter ve bir çok "Hexaplarik" notları (Ouspensky eserinde S. 190-226 a kadar bunlardan mufassalan

bahsetmiştir), Ata - Katane'si (Ouspeusky S. 58 - 89a kadar Ata - sözlerinin bir cetvelini yazmıştır.) ve 352 adet minyatürleri ile (bu minyatürlere Aristeas mektubuna ait resimler de dahildir). Ruth kitapları. Bu minyatürlerin ekserisini Vatopedi ve İzmir resimli el yazılarının bir çok kısımlarının da numune olarak ilâvesi ile Ouspeusky neşretmiştir.

Kodeksin ilk 7 yaprağını işgal eden Aristeas mektubunu vasatî Yunan ^{devrinde} ~~tebdirinde~~ tebdil eden kim olabilir? sualine Ouspeusky'nin verdiği cevapta (S. 18 - 32) büyük ihtimal vardır. Her halde mevzuubahis olabilecek yalnız İmparator İinci Alexios Komnenos'un (1081-1118) oğlu İsaakios'dur. Takriben 1092 de doğmuştur (1152 de tahminen 60 yaşında idi, Ouspeusky S. 21) ve İmparatorun yedi evladından beşinci idi. Porphyro salomonunda doğan Prens olduğundan kendine "Porphyrogenetos" lakabı ve kardeşi İİinci Yohannes'in (1118-1143) yerine veliaht olarak geçtiğinden de "Sebastokrator" ünvanı verilmiştir. Bilâhare İİinci Yohannes'in tevccühünü kaybederek Pontos'ta Heraklea'ya neffedilmişse de 1143 senesinde İinci Manuel (1143-1180) tarafından kurtarılmıştır. 1152 de şimali Makedonya'da, Maritza nehri kıyısında kendisinin tesis ettiği Kosmosoteira manastırının bu güne kadar muhafaza olmuş "Typikon"unu yazmıştır. Bu manastırın tarihini takip eden Ouspensky 1906 da mahallinde yaptığı tetkikata istinaden, Ferecik camiinde İsaakios'un manastır kilisesini tekrar bulduğunu zannediyor; plânı İstanbul'daki Kariye Caminin "eski Chore manastırı" plânına şaşılacak derecede benziyormuş. Fekat Bu cihet tabii olarak Theodor Schmidt'in şübhesine maruz kalmıştır. (Biz.Z.17,1908; S. 641-643).

Bu güne kadar muharrirliği Kral I.İsaak Komnenos'a atfedilen "Homer üzerine yazılar" ın da (Krumbacher G. B. L ² 525) hakikî muharriri aynı İsaakios olduğunu iddea eden Ouspeusky, her halde ispatında muvaffak olmuştur. Halbuki diğer bir tezi olan: Bahsettiğimiz "Seragliensis 8" İsaakios'un kendi elyazısıdır,

iddeası beni henüz ikna edememiştir. Bu iddeasını tebdil olunmuş Aristeas mektubunun sonundaki (Yaprak 7) bir malûmata istinat ettiriyor: Burada yapılan kısaltma ve kolaylaştırma ameliyesinin esbabı gösterilecek deniyor ki, asıl metinde dolambaçlı ve gayri sarih bir surette anlatılan ve bir çok yaprak tutan yazı hâssa edilerek 7 yaprağa sığdırılmıştır.

Şimdiki halde, kısaltılmış Aristeas mektubunun metni hakikaten 7 yaprak tutuyorsa da, bu kalınlık, Isaakios'un 7 yapraklık eserinin bir meçhûl yazıcı tarafından kopya edilerekte elde edilmiş olabilir.

Ouspensky'nin bir başka iddeası olan: Isaakios'un başlangıcı, el yazısı eserin meşei Komnenen'lerin Krallık kütüphanesi olduğuna kâfi bir delildir. (S.244) demesinde de su götürmez bir ispat bulamadım. Fekat bu kıymetli ve başlangıcı bir Komnenen prensi tarafından yazılmış Incil-Kodeks'ine en ehemmiyetli bir yerin ötedenberi tahsis edildiği büyük ihtimal dahilindedir.

Genubi Makedonya Manastırının kendi yazdığı Typikon'unda Isaakios Manastıra bir kaç kitap terkettiğinden ve bu kitapların Manastır müfredat defterine geçtiğinden bahsediyor. (Ouspensky S. 30) bunlardan başka Manastıra büyük zahmetle kendisinin terkip ettiği ve kahramanane, jambik ve siyasi mîsralar ve bir çok mektup ve (ἐκράβεις) leri ihtiva eden bir kitap (ἑτέραν βιβλον) daha terkettiği. İradesi mucibince bu kitap kitlenmeyip, kitaplar ve hikâyelerle (ἱστορίαις) meşgul olan her çalışkan adama talep vukuunda muharririn hatırasına hürmeten sık sık verilecek ve bunlarda Manastırın meşru eşyalarından sayılacaktır. (ἀνεκπιότητους δὲ καὶ ταύτας τῆ μουῆ εἶναι βουλόμεθα)

Bu cümleleri doğru anlayorsam, Isaakios Manastırına başka muharrirlerin kitaplarından maada, bir de muhtelif cinste kendi yazılarının bir koleksiyonunu terkettiği. Fekat Ouspensky'nin (ἱστορίαις) kelimesi teknik manasından "Tarihî Levhalar" olduğunu Vatopedi

Oktatench'unda ispat etmesi üzerine Typikon'daki sözlerden de Saray - Oktatench'una bir kinaye hissetmesi (S.30), bu kolleksiyonun bizim Oktatench'un aynı olduğunu ispata kafi değildir. Typikon'da tarif edilen kolleksiyon bizim Kodeks'e benzemiyor. Meşru eşyalar-dan bahsederken "bunlar da (kitaplar)" işaretini ben şu iki gruba şamil görüyorum: Ayrıca müfredat defte-rine kaydedilmiş olanlar ile (βιβλοτίσις) kendi yazı-ları olanlar (ἑτέρα βιβλος). "Bunlar dahî" ibaresi cemi olarak kabul edilerek Isaakios'un "öbür kitabın-da" toplanmış eserlerine de teşmil edilebilir.

Typikon'da "Hikâyeler"e ima edildiğinden (βιβλο-τίσις) ların arasında bir resimli İncil bulunmuş olabilir ve başındaki Isaakios metni ile bizim kodeks-ki Manastırın müessisi ile yakın münasebeti olduğu anlaşılıyor, ilk önce Manastırın kendi malı olmuş ve ancak Manastırın harap düşmesinden sonra (İhtimal 14üncü asırda, Ouspensky S. 23) Kostantinopl'de Kra-liyet Kütüphanesine gelmiş olabilir; Fekat bu zanni teyit edecek deliller bu güne kadar bulunamamıştır.

Seragliensis 8in Septuaginta metni'nin şekli dikkatli bir tetkike lâyıktır. Zira mahallinin kat'iyetle tayin ve tahdit edilebilmesi mahsus meziyetle-rindedir. Herhalde Konstantinopol'lu diye tesmiye edilebilir. O zamandan beri ancak eserin bir kaç par-çasını kendi fotoğraflarımın ve Ouspensky'nin kopya ettiği sayfalar yardımı ile tetkik edebildim. Bu tet-kikatımdan sonra Seragliensis'in Alexandrinus A Kodek-si ve muhafaza edildiği nispette, Ambrosianus F Ko-deksi ile büyük karabeti olduğunu anladım. Fekat böyle olmakla beraber, bizim Seragliensis'in sırf kendine mahsus okuma tarzları da vardır. Meselâ: Exod I, II (7) Πειθωφ; Jud. 13, 5 οτι Ναζαραιου Θεου... v. s.

7. < Funde und Forschungen
in Serai > S. 51: yunanca.

Şimdi artık hiç şübhe etmiyorum ki, bizim Oktatech-Katane'si Kudüs'ü Dominico'nun bahsettiği ve Saray Kütüphanesinde "Büyük Kostantin" Kodeks'lerinin arasında bulunan lüks el yazısı İncillerden biridir. El yazısının büyük kıt'ası, mukaddes münderecatı ve dahili tezyinatı hunu tasdik ediyor ve yazılı ilk yaprakta kolay okunabilecek bir "Unzial" -süs- yazısı ile Bizans Hükümdarlarının birinden bahsolunuşu, şübhesiz Sarayın uşak ve kişise muhafızları an'anesinin tesiri altında olan Dominico'ya, Kodeks'i kadim tarih Hükümdarının ismiyle süslemeğe kâmilen kâfi gelmiştir. Şimdi mevcut olmayan üst kabı zengin ve kıymetli bir tarzda süslenmiş olduğu kat'iyetle kabul edilebilir, ve kabın bilâhare yok oluşunun ve dolayısıyla Kodeks'in mütema-diyen daha harap olmak tehlikesini arzetmesinin de sebebini bu tezyinata atfetmeliyiz.

Öyle anlaşılıyor ki, eskiden Sarayda bizim Oktatech'un yanında hiç olmazsa bir diğer, fekat resimsiz Katena daha varmış: Şimdi Atina Millî Kütüphanesinde Sakkelion katalogunun 43üncü numarası olarak muhafaza edilen ve hatta Romanos tarafından yazılan ve Oktatech ve Kral Kitaplarına ait Katene'leri havî parşömen elyazısı, 254 yaprak, 45 X 35 cm. Bu elyazısı, 1772 ve 1773 de Nikephoros "Leipzig" Katene'sinin temelini teşkil eden eserlerden biridir. Ve Rahlfs tarafından 313 alâmeti farıkası ile işaret edilmiştir. Theotokis'in 1765 senesinde İstanbul'da ikâmeti esnasında, bu eseri kendine kullanılmak üzere, hamisi bulunan ve Babiâli'nin Başmütercimi vazifesini gören III? Gregorios Alexander - "^{ellak} ~~ellak~~" ve daha sonra "^{Bugdan} ~~Wallachai~~" Woycoodası - vermiştir. Eser Gregorios'un aile kütüphanesinde bulunuyordu. Fekat bu Ghika Kodeks'inin ilk bulunduğu yer, Giambattista Toderinin İstanbul'da ikametinde Rum ^{alim} ailelerinden ve Fenerli başka zevattan öğrendiğine göre, Saray imiş; Woycooda'nın ya babası ve yahut büyük babası bilâhare eseri buradan kendi aile kütüphanelerine almışlar..

Bu malûmatları şüphe etmek için bir sebep göremiyorum. Ghika'lîların, talihleri mütehavvil olmakla beraber, Sarayda ve Sultanların yanında eski dostları ve nüfuzları vardı, ve biz, elyazısı eserin bir zamanlar hakikâten bu ailenin ~~zîmmetinde~~ ^{mezdinde} bulunduğunu tasdik edebiliriz: Abbe' François Sevin eseri daha 1729 senesinde Babîâlî müterciminin kayınpederinin yeğdi tasarrufunda görmüş . Bu Mütercim ise şübhesiz, 12 sene sonra (1741) idam edilen ve III. Gregorios'un babası olan, Alexander Ghika' dan başkası değildir. Fener'den alınan malûmatların sıhhatini bu tasdik edici sözler ~~muhakkakki~~ ^{muhakkak} takviye ediyor, ~~ve~~ ^{ve} ben şahsen Atina'daki Ghika Katene'sini eskiden Sarayda bulunan elyazılarına ve Dominico'nun bahsettiği en büyük kît'adaki İncillere dahil etmek ~~de~~ hiç tereddüt etmem.

Atina'da Kodeks'in daha dikkatli bir ~~tetkikatında~~ ^{tetkikinde} bu zannı teyit edecek daha başka ipuçları bulunmuştur. Bunlardan birisini, Kodeks'in her mukaddes kitap başlangıcını altın yazı ile belli ettiğini ve bundan başka bazı "polychrom" tezyinat daha taşıdığını katalogunda ihbar eden Georgios P. Kremos'a medyunuz. Bu ihbarat "büyük kît'a" ve "mukaddes münderecat" gibi Dominicos'un sözlerine mükemmel surette uyuyor.

Fakat buna bir de, daha Theotokis'in (Σειρα, Cild I, 3) şikâyet ettiği: Parsömen kâğıtların harap olması ve Kodeks'te harflerin silinmesini, Kremos'un münhasıran rutubete atfetmesi iltihak ediyor. Zaten rutubet ötedenberi diğer bazı "Saray - menbalarının" da amansız düşmanı olmuştur. Kremos'a göre bu eserde de en fazla mutazarrır, solmuş ve pislenmiş olan üstlü altlı birinci yaprak olduğundan, öyle zannediyorum ki bu kodeks'in de zamanında asıl cildi çalınmış ve eser uzun müddet himayesiz kalmış olsun; bu halde Kremos'un daha gördüğü ve S. I. de tarifini yaptığı cild daha yeni (belki Ghikas'ların yaptırdıkları) olsa gerek.

Maalesef bu cild te kaybolmuştur. Kodeks'in bu gün asrî bir kabı vardır. Bu malûmatı bana veren Bees, bu tecdit'in tarihini millî kütüphane dosyalarında araştırmışsa da, bu ameliye hakkında hiç bir kayıt bulamamıştır.

Dominico'nun bahsettiği şahane İncil Kodeks'lerine şüphesiz Sultan Abdülhamid'in 1877 de Budapeşte Üniversitesine alicenabane hediyeleri olan 35 dilden birisi dahildir. Bunları listasının 14üncü numarasında Gustav Heinrich şöyle tarif ediyor:

" Biblia Sacra utriusque foederis, Tevrat ve İncilin XIV.asırda yapılmış Lâtinçe tercümesi, maalesef başlangıcı ve sonu natamam, küçük formada parşömen el yazısı, 412 yaprak, 72 tanesi güzel ve kısmen altın yıldızlı minyatürkü. Bu İncil tezyinatı itibarile şahane Elyazıları sırasına dahildir; fekat bu günkü vaziyeti okadar keder vericidir ki, yarı küflenmiş ve çürümüş bir halde bulunan yaprakların daha derinden tetkiki, bu sefer, muhafaza olmuş yerler için de tehlikelidir. Eserin böyle bir tetkikini güçleştiren bir keyfiyette yeni ve eski vasiyetname kitaplarının hercümerçliği ve bazı yaprakların da okunmayacak bir halde oluşudur. Böyle olmakla beraber, daha eski ve hem zaman İncil metinleriyle mukayese, gayet müfit neticeler vereceğini vait ettiğinden, bu iş çok zor olmasına rağmen yapılmalı ve hatta mümkün olduğu kadar çabuk yapılmalıdır."

Burada nazarı dikkate alınacak ilk nokta, Heinrich in bir kağıt satır yukarda elyazısı Corvinaya dahil edilemez, demiş olmasıdır. O halde, bilâhare : Bu İncil tezyinatı itibarile şahane Corvina Elyazıları sırasına dahildir, demesindeki maksadı en güzel Corvina Elyazılarının cinsindedir, demek olsa gerek. Tarifinden anlaşılıyor ki, bu Elyazısının da asıl kabı çoktan çalınmış ve Budapeşte'ye gönderilmek üzere yeniden ciltlenmiş. Bu suretle en fazla hasarın, diğer eserlerde de olduğu gibi ilk ve son yapraklarda oluşu anlaşılıyor.

Saray - Katena'leri hakkında burda bir malûmat daha vermek isterim. Theotokis Istanbul'da Katene'ler üzerinde tetkiklerini yaparken, hamisi Gregorios Ghika'yı Sarayda Elyazısı aramaya sevketmiştir. Bu yoldaki teşviklerine sebep aceba, Ghika - Katene'si men'seinin Saray olduğuna dair bir malûmatı idi? Bu yüksek memurun Saray haznedarı olan Haremağası ile ahbaplığı Sarayı ziyaret etmesine imkân vermiştir. Başka kıymetli elyazısı olmadığından, Ghika ziyaretinde sade "la serie des commentateurs de l'ancien Testament"nı alıp bir suretini çıkardıktan sonra, Elyazısını getirip tekrar Saraya bırakmıştır. Bu ancak bizim 8inci numaralı Oktatench - Katene'si olabilir. Koskoca Kodeks'in o zaman kopya edildiği inanılır bir şey değildir. Gregorios ağılebi ihtimal Theotokis'e şurdan burdan parçalar kopya ettirmiş olsa gerek. Fekat bildiğime nazaran Theotokis böyle bir şeyden bahsetmiyor.

Boğaziçi Üniversitesi

Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi

Kişisel Arşivlerle İstanbul'da Bilim, Kültür ve Eğitim Tarihi

Aziz Ogan Koleksiyonu

OGNIST0601302